

УДК 94:332.025.7(560.8)“1977/2010”(045)
DOI: 10.31651/2076-5908-2022-1-161-167

МЕМІШ Оксана Миколаївна,
кандидат історичних наук, викладач кафедри
археології та спеціальних галузей історичної
науки Черкаського національного
університету ім. Б. Хмельницького,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1838-4877>,
e-mail: okcana_82@ukr.net

ПРОЄКТ ПІВДЕННО-СХІДНОЇ АНАТОЛІЇ (GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ) ЯК ЗАСІБ ВИРІВНЮВАННЯ ДИСПРОПОРЦІЙ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В РЕСПУБЛІЦІ ТУРЕЧЧИНА

У статті розкрито процес становлення та реалізації Проєкту Південно-Східної Анатолії (Güneydoğu Anadolu Projesi – GAP) – багатогалузевого інтегрованого регіонального проєкту, спрямованого на розвиток південно-східного регіону Туреччини, основна фаза якого була виконана протягом 1977 – 2010 рр., а окремі компоненти тривають дотепер. Авторкою обґрунтовано, що GAP став не лише засобом усунення диспропорції у соціально-економічному розвитку регіонів Туреччини, але й інструментом несилового врегулювання «курдського питання». Авторка дійшла висновків, що реалізація Проєкту Південно-Східної Анатолії забезпечила часткове подолання диспропорції у розвитку провідних північно-західних та депресивних південно-східних регіонів, підвищила рівень добробуту населення Південно-Східної Анатолії та забезпечила відносну соціальну стабільність; дозволила значно наростити обсяги виробництва гідроенергії, та збільшити площі зрошувального землеробства; забезпечила у Південно-Східній Анатолії 3-3,5 млн. нових робочих місць; дозволила супутньо створити в регіоні розгалужену мережу закладів освіти та охорони здоров'я, створити розвинену інфраструктуру.

Ключові слова: Проєкт Південно-Східної Анатолії, Güneydoğu Anadolu Projesi, Республіка Туреччина, регіональний розвиток, «курдське питання», водозабезпечення, сільське господарство.

Постановка проблеми. Значне відставання окремих регіонів за рівнем соціально-економічного розвитку впродовж 1990-х – 2010-х рр. залишалося однією з гострих соціально-економічних проблем Туреччини, що негативно позначалася на загальному рівні добробуту громадян країни, а також нерідко призводила до загострення соціально-політичної напруги (серед них – «курдського питання») у відсталих районах. Необхідність подолання диспропорційності у розвитку регіонів особливо активізувалася в умовах підготовки Туреччини до вступу до ЄС.

З цією метою в Туреччині наприкінці ХХ – у ХХІ ст. реалізовувався ряд національних та міжнародних програм, серед яких особливе місце з точки зору масштабу та соціально-економічного ефекту займає Проєкт Південно-Східної Анатолії (Güneydoğu Anadolu Projesi).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історіографія Проєкту Південно-Східної Анатолії перебуває на етапі свого становлення. Головним чином GAP став предметом наукового вивчення в турецько- та англomовному середовищі. Заслужують уваги публікації М. Балата (M. Balat) [3], А. Більгена (A. Bilgen) [4], М. Гюнтера (M. Gunter) [9], Озкахрамана (C. Ozkahraman) [9], І. Юкселя (I. Yuksel) [10], А. Кузнєцової [1], Х. Джасіма Аль Обайді [2].

Мета статті – з'ясувати основні цілі та етапи реалізації Проєкту Південно-Східної Анатолії, проаналізувати успіхи та невдачі на шляху його реалізації, дослідити соціально-економічний ефект проєкту з точки зору вирівнювання диспропорцій у розвитку регіонів Республіки Туреччина.

Виклад основного матеріалу. Територіально-економічні диспропорції в Туреччині багато в чому визначаються розміщенням промисловості країни, що історично склалося, а саме зосередженням основних виробничих потужностей у західних і меншою мірою в центральних районах Туреччини.

Умовно розділивши територію країни на дві приблизно рівні частини – Західну та Східну, охарактеризуємо у найзагальнішому вигляді як змінювалася диспропорції регіонального розвитку протягом 2000-х – 2010-х рр. Станом на 2004 р. у Західній частині проживало

63% населення та створювалося 78% ВВП, дохід на душу населення тут перевищував середньонаціональний рівень на 23%. У той час у східній частині Туреччини вироблялося лише 22% ВВП, а подушний дохід сягав лише 60% від середнього по країні. Якщо порівнювати подушний дохід Туреччини та її окремих регіонів із відповідними показниками країн Євросоюзу, то виявляється, що в західній частині країни цей індикатор становив 28,5% від середнього значення в ЄС, а у східних районах Туреччини – від 9 до 20% [8, 39-40].

Таблиця 1

Деякі індикатори розвитку регіонів Туреччини на початку 2000-х рр. [5, 56]

Регіони	Рейтинг SEDI (ЄС), 2003	ВВП на душу населення 2001 р., %	Галузева структура зайнятості, 2005 р., %			Ступінь урбанізації, 2000, %	Рівень міграції на 1000 чол., 2000
			Аграрний сектор	Промисловість	Сфера послуг		
Стамбул	1	143	0,7	37	62,3	90,7	46,1
Анкара	2	128	7,4	16	76,6	88,3	25,6
Діярбакир, Шанли Урфа	23	54	38,1	5,7	56,2	59,1	-39,5
Батмає, мардін, Ширнак, Сірт	24	46	29,3	10	59,7	59,6	-46,8
Туреччина в цілому		100	29,5	19,4	51,1	64,9	

З метою подолання диспропорції соціально-економічного розвитку регіонів Туреччини протягом 2000-х – 2010-х рр. реалізовувався ряд національних та міжнародних програм.

За нашими підрахунками, з 2003 р. по 2013 р. в Туреччині було впроваджено 24 національні програми, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності регіонів, прикордонне співробітництво, прискорення урбанізації, формування ефективного апарату місцевої влади, підтримку малого бізнесу, розвиток транспортної інфраструктури, охорону навколишнього середовища тощо.

З боку ЄС в межах реалізації «Багатолітніх планових документів» (Multiannual Indicative Planning Document) Інструменту передвступної допомоги (IPA) на 2007 – 2009 роки. та на 2008 – 2010 рр., що замінили собою річні програми передвступної фінансової допомоги для регіонального розвитку Туреччина отримувала допомогу з двох європейських фондів – Фонду регіонального розвитку (European Regional Development Fund) та Фонду згуртування (Cohesion Fund). Згідно умов участі в цих програмах, Туреччиною було підготовлено три програми дій – підвищення регіональної конкурентоспроможності (Regional Competitiveness Operational Programme), розвитку транспорту (Transport Operational Programme) та в галузі охорони і відновлення навколишнього середовища (Environmental Operational Programme) на 2007 – 2009 рр. [1, 7]. При цьому важливо наголосити, що фінансова допомога ЄС Туреччині у вирішенні проблем регіонального розвитку була тісно пов'язана з просуванням країни до членства в Євросоюзі, з одного боку, та з планами соціально-економічного розвитку Туреччини – з іншого.

Проект Південно-Східної Анатолії (Güneydoğu Anadolu Projesi, GAP) – це багатогалузевий інтегрований регіональний проект розвитку на основі концепції сталого розвитку південно-східного регіону Туреччини. Основною метою GAP є усунення диспропорції у соціально-економічному розвитку регіонів Туреччини шляхом підвищення рівня доходів і рівня життя людей [7]. Основні цілі проекту було поставлено та реалізовано впродовж 1977 – 2010 рр., однак будівництво окремих об'єктів та реалізація деяких компонентів триває і наш час. Так, у 2019 р. було завершено будівництво 76 % всіх запланованих ГЕС, а з початком експлуатації греблі Илису у 2020 р. цей показник сягнув 90 % [6].

Загальна вартість проекту станом на 2010 р. становила 42.1 млрд турецьких лір. Територіально Проект охопив дев'ять провінцій (Адияман, Батман, Діярбакир, Ізмір, Кіліс, Сірт, Шанлиурфа, Мардін і Ширнак), які розташовані у басейнах річок Євфрат і Тигр.

Початкова ідея та рішення щодо масштабного господарського використання води річок Євфрат та Тигр належали ще Мустафі Кемалю Ататюрку, засновнику республіки. У 1920-х та 1930-х рр. потреба в електричній енергії була пріоритетним питанням. У 1936 р. була заснована Адміністрація з дослідження електрики, щоб встановити, яким чином та які саме річки в країні можуть бути використані для виробництва енергії.

С. Озкахраман та М. Гюнтер точною відліку в історії Проєкту Південно-Східної Анатолії вважають початок 1950-х рр., коли Головне управління державних гідротехнічних робіт Туреччини ініціювало масштабне будівництво системи гідротехнічних споруд з метою виробництва гідроелектроенергії та зрошення [9, 27].

Якщо первісно Проєкт зводився до створення систем іригації та виробництва гідроенергії на Євфраті та Тигрі, то на рубежі 1970-х – 1980-х рр. він перетворився на багатогалузеву програму соціально-економічного розвитку регіону. Програма насамперед була спрямована на такі сфери як сільське господарство, гідроенергетика, сільська та міська інфраструктура, лісове господарство, освіта та охорона здоров'я. Протягом 1988 – 1989 рр., до головних цілей Проєкту Південно-Східної Анатолії було включено підвищення рівня життя і рівня доходів населення, а його ключовою метою стала ліквідація диспропорції регіонального розвитку і сприяння досягненню національних цілей, таких як соціальна стабільність та економічне зростання за рахунок підвищення продуктивності праці та створення нових робочих місць у галузі сільського господарства.

GAP став проєктом національного значення та першочерговим для турецької влади, а також був підтриманий західними країнами, які вважали, що GAP не лише послабить суспільно-політичну напругу у Південно-Східній провінції, але й полегшить вступ Туреччини до ЄС. Так, Туреччина отримала фінансування для цього проєкту «соціального розвитку» від таких організацій як ЮНІСЕФ і Програма розвитку ООН (ПРООН) під егідою Організації Об'єднаних Націй. У 1995 р. відбулася спільна конференція між адміністрацією GAP та Програмою розвитку ООН (ПРООН), яка «заклала основи для спільної програми GAP-ПРООН зі сталого розвитку та підтримала 29 різних підпроєктів – компонентів GAP [9, 33].

Головний компонент Проєкту було спрямовано на розширення можливостей і масштабу економічного використання водних ресурсів. Засобом досягнення цієї мети стало будівництво протягом 1987 – 2019 рр. 22 дамб і 19 гідроелектростанцій з метою зрошення 17 тис. км² землі. Загальний кошторис компоненту перевищив \$ 32 млрд. Детальнішу інформацію про потужність головних гідроенергетичних об'єктів, споруджених у межах проєкту GAP, наведено у Таблиці 2.

Таблиця 2

Наймасштабніші турецькі гідроенергетичні об'єкти на річках Тигр та Єфрат, згідно Проєкту Південно-Східної Анатолії [2, 214]

Назва проєкту	Виробництво електроенергії (млрд кВт/год на рік)	Площа зрошеної території (км ²)
Нижній Єфрат	8,245	706,204
Кора Кая	7,345	-
Прикордонний Єфрат	3,17	-
Сурудж-базкі	0,107	146,5
Гоксо-арбан	-	82,685
Аді яман-кахта	0,509	77,409
Газіангап	-	89
Тигр-Краль кизи	0,442	126,08
Батман	0,483	37,744
Батман-Сілуан	1,5	213
Джрзан	0,315	60
Алісо	3,73	-
Джизра	1,208	121
ВСЬОГО	27,063	1,659,652

Серед додаткових компонентів, передбачених Проєктом Південно-Східної Анатолії, були: Управління, експлуатація та обслуговування іригаційних систем GAP; Регулювання води в зрошувальних каналах, впровадження ефективних методів та технологій водозбереження; Очищення міських стічних вод; Повторне використання зрошувальних вод; Охорона біологічного різноманіття; Екологічна робота в регіоні GAP; Оцінка впливу кліматичних умов регіону на сьогоднішній та майбутній час; Проєкт боротьби з ерозією регіону Аджіман-Куюлу; Проєкт реабілітації мікрородозбору Аджіман-Діран; Проєкт заліснення GAP; Програма містобудування; Програма переселення та працевлаштування людей, які постраждали внаслідок будівництва каскаду водосховищ; Планування та забудова екоміст та екосіл у пілотних населених пунктах; Створення багатопільових громадських центрів для жінок; Підвищення рівня доходів населення, яке мешкає у незрошуваних районах; Створення Центру підтримки бізнесу GAP; Проєкт розвитку тваринництва у регіоні; Проєкт спільного використання сільськогосподарської техніки; План субрегіонального розвитку, що включає відтік робочих рук із села; Освітні послуги для фермерів; Проєкт «Соціальний прогрес для молоді»; Проєкт громадського здоров'я регіону GAP [7].

Зауважимо, що GAP став не єдиним великим проєктом, спрямованим на вирівнювання диспропорцій у соціально-економічному розвитку регіонів. Поруч з ним слід згадати Проєкт Східної Анатолії, Проєкт Зондудак – Бартин – Карабюк, а також Східно-Чорноморський проєкт. При цьому необхідно враховувати, що реалізація більшості програм розрахована на досить тривалий термін, а зміни макроекономічних показників регіонів, що є головним мірилом успіху або невдачі програм, змінюються дуже повільно, – як правило, протягом десятиліть.

Загальний валовий гідроенергетичний потенціал Туреччини становить 433 ГВт-год/рік, але на початок 2000-х рр. було освоєно з господарською метою лише 125 ГВт-год/рік. За рахунок введення в експлуатацію нових гідроелектростанцій у межах GAP, стало можливими використання 40 % економічно корисного гідроенергетичного потенціалу країни, що в абсолютному вимірі дорівнює 27 млрд кВт-год електроенергії [10, 361].

Завдяки реалізації Проєкту Південно-Східної Анатолії площа зрошуваних сільськогосподарських угідь країни зросла вдвічі, а в межах регіону Південно-Східної Анатолії – з 2,9 до 22,8 % [3, 391]. Виробництво бавовни зросло зі 150 000 метричних тон до 400 000 метричних тон, що перетворило південно-східні райони Туреччини на одного з найбільших виробників бавовни у світі. Серед інших результатів GAP у сфері сільського господарства стало створення умов для додаткового вирощування щороку 4,1 млн. тон буряків, 1,3 млн. тон олійного насіння, 117 900 тон кукурудзи, 3,5 млн. тон овочів, 1,1 млн. тон винограду, 685 тис. тон фісташок і 660 тис. тон фруктів» [9, 32].

Водночас зазнала змін структура ВВП Південно-Східної Анатолії. Так, у 2018 р. порівняно з 2004 р. частка сільського господарства зменшилася з 21 % до 13 %, натомість частка промисловості зросла з 22 % до 30 % [7].

Завдяки GAP помітно зросла роль Південно-Східної Анатолії у структурі експорту країни. Якщо у 2002 р. загальний обсяг експорту з регіону становив 689 млн. \$, то у 2010 р. цей показник сягнув 4,166 млрд \$.

В ході реалізації Проєкту Південно-Східної Анатолії було збудовано каскад із 19 гідроелектростанцій – один із найбільших комплексів ГЕС у світі, здатний генерувати 8900 гігават-годин. Станом на 2010 р. він забезпечував 22% від загальнонаціонального споживання електроенергії.

Тривалі літні посухи, звичайні для зони GAP, раніше змушували фермерів вирощувати традиційні культури, які потребують малої кількості води, у тому числі озимі, ячмінь, сочевицю, кунжут. Однак там, де завдяки Проєкту Південно-Східної Анатолії, набула поширення іригація, фермери перейшли на культивування бавовни, тютюну та інших більш комерційно вигідних культур.

Про позитивний соціальний ефект GAP свідчить ряд фактів. Так, рівень неграмотності серед мешканців Південно-Східної Анатолії віком понад 15 років упродовж 2008 – 2019 рр. знизився з 12,4 до 4,7 %. Рівень дитячої смертності знизився із 42 % (2000 р.) до 12,9 % (2019 р.). Завдяки підвищенню рівня матеріального благополуччя населення регіону та створенню робочих місць коефіцієнт міграції у Південно-Східної Анатолії знизився з -7 (2008 р.) до -4 (2018 р.) [7].

Окремо в контексті соціально-економічного ефекту GAP слід зауважити, що проєкт спирається на філософію сталого розвитку людського потенціалу, яка спрямована на створення умов для комфортного існування та розвитку майбутніх поколінь. Складовими цієї стратегії є збалансований економічний розвиток, охорона довкілля, створення робочих місць та розвиток інфраструктури. В разі досягнення цих цілей очікується зменшення регіональної диспропорції, нормалізація рівня доходів та рівня життя населення південно-східного регіону та інших регіонів Туреччини. Упродовж 1990-х – 2010-х рр. GAP повністю трансформував регіон, створив сприятливі умови для соціально-економічного розвитку, зокрема, для розбудови бізнесу. З метою формування сприятливого інвестиційного клімату відбувалося будівництво таких найважливіших об'єктів інфраструктури, як аеропорти та автомобільні дороги. GAP з 1990 по 2010 р. забезпечив, за різними оцінками, появу у регіоні 3 – 3,5 нових робочих місць.

Висновки. Таким чином, соціально-економічне і політичне значення Проєкту Південно-Східної Анатолії полягає в тому, що:

по-перше, збалансувати розвиток її східних та південно-східних регіонів у різних галузях з її західними та північно-західними регіонами; турецька сторона бачить у реалізації проєкту «GAP» можливість подолати економічні відмінності між різними регіонами Туреччини та досягти соціальної рівноваги;

по-друге, забезпечити виробництво гідроенергії, яку дають води рік Тигра і Євфрату, для покриття потреб енергії, від яких страждає Туреччина; Туреччина бачить у виробництві гідроенергії економічну вигоду, бо виробництво електрики на станціях з використанням нафтопродуктів є досить «дорогою насолодою»;

по-третє, надати достатньо робочих місць, щоб виправити політичну та економічну ситуацію у східних та південно-східних регіонах країни, адже, як відомо, ці райони вважаються одними з найбільш економічно найбідніших та політично нестабільних регіонів країни; Туреччина, крім усього перерахованого вище, покладає на проєкт «GAP» ще й можливість примирення з курдськими сепаратистами за допомогою економічної та політичної стабілізації регіону;

по-четверте, перенаправити внутрішню міграцію з бідного сходу на цивілізований захід, що дозволить уряду Туреччини регулювати демографічний баланс країни;

по-п'яте, знизити щорічний рівень безробіття в Туреччині до 8,7%, оскільки проєкт забезпечуватиме понад 1,5 млн, а за оптимістичними прогнозами – 3,8 млн робочих місць;

по-шосте, відігравати ключову роль у близькосхідному регіоні, тому що Туреччина хоче бути «житницею Близького Сходу», особливо в арабському світі, де вартість продуктів харчування турецького імпорту становить близько 50 млрд доларів.

Отже, Проєкт Південно-Східної Анатолії (Güneydoğu Anadolu Projesi, GAP) є одним із найбільших проєктів регіонального розвитку, коли-небудь реалізованих на Близькому Сході та один із дев'яти найбільших проєктів світу. Офіційно започаткований у 1970-х рр. для розвитку водних і земельних ресурсів південно-східної Туреччини, GAP з часом перетворився з технічно-інфраструктурно-економічного, впроваджуваного державою, проєкту на вигідний та надійний соціальний проєкт, що залучив значну підтримку приватного капіталу та ґрунтується на принципах сталого розвитку. Паралельно з цією еволюцією GAP набув популярності у політичних та громадських дискурсах.

Список використаної літератури

1. Кузнецова А. М. Проблема территориально-экономических диспропорций в Турции и проекты развития регионов / А. М. Кузнецова // Вестник Московского университета. – 2010. – Серия 13. Востоковедение. – С. 3 – 22.
2. Хасун Джасим Аль Обайди Халид Проект Юго-Восточной Анатолии и перспективы экономического развития Турции / Хасун Джасим Аль Обайди Халид // Преподаватель XXI век. – 2011. – С. 214 – 218.
3. Balat M. Southeastern Anatolia Project (GAP) of Turkey and Regional Development Applications / M. Balat // Energy Exploration & Exploitation. – 2003. – Vol. 21, No. 5/6. – Pp. 391 – 404.
4. Bilgen A. Turkey's Southeastern Anatolia Project (GAP): A qualitative review of the literature / A. Bilgen // British Journal of Middle Eastern Studies. – 2020. – Vol. 47(7). – Pp. 652 – 671.
5. Decision of Turkish Grand National Assembly. Decision on the approval of Ninth Development Plan (2007 – 2013). Decision No: 877 Decision Date: 28.06.2006

6. GAP 2019 Yili Faaliyet raporu. GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://yayin.gap.gov.tr/pdf-view/web/index.php?Dosya=84fca877f0> (01.05.2022).
7. GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.gap.gov.tr/> (03.05.2022)
8. Issues Arising from Turkey's Membership Perspective. Commission Staff Working Document. {COM(2004)656final}. Brussels, 6.10.2004 SEC(2004)1202. P. 39 – 40.
9. Ozkahraman C. The Southeastern Anatolia Project (GAP): An Obstacle to Turkish Accession to the European Union? / C. Ozkahraman, M. Gunter // Journal of South Asian and Middle Eastern Studies Villanova University. – 2016. – Volume 40, Number 1. – Pp. 26 – 45.
10. Yuksel I. Southeastern Anatolia Project (GAP) For Irrigation and Hydroelectric Power in Turkey / I. Yuksel // Exploration & Exploitation. – 2006. – Vol. 24, No. 4/5. – Pp. 361 – 370.

References

1. Kuznecova A. M. (2010). Problema territorial'no-ekonomicheskikh disproportcij v Turcii i proekty razvitiya regionov. *Vestnik Moskovskogo universiteta. Seriya 13. Vostokovedenie. Social'naya i ekonomicheskaya geografiya*, pp. 3–21. (in Russ.).
2. Hasun Dzhasim Al' Obajdi Halid (2011). Proekt Yugo-Vostochnoj Anatolii i perspektivy ekonomicheskogo razvitiya Turcii. *Prepodavatel' XXI vek*, pp. 214–218. (in Russ.).
3. Balat M. (2003). Southeastern Anatolia Project (GAP) of Turkey and Regional Development Applications. *Energy Exploration & Exploitation*. Vol. 21, No. 5/6, pp. 391 – 404. (in English).
4. Bilgen A. (2020). Turkey's Southeastern Anatolia Project (GAP): A qualitative review of the literature. *British Journal of Middle Eastern Studies* 47(7), pp. 652–671. (in English).
5. Decision of Turkish Grand National Assembly. Decision on the approval of Ninth Development Plan (2007 – 2013). Decision No: 877 Decision Date: 28.06.2006. (in English).
6. GAP 2019 Yili Faaliyet raporu. GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı. Retrieved from: <http://yayin.gap.gov.tr/pdf-view/web/index.php?Dosya=84fca877f0>
7. GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı. Retrieved from: <http://www.gap.gov.tr/>
8. Issues Arising from Turkey's Membership Perspective. Commission Staff Working Document. {COM(2004) 656 final}. Brussels, 6.10.2004 SEC(2004)1202. (in English).
9. Ozkahraman C., Gunter M. (2016). The Southeastern Anatolia Project (GAP): An Obstacle to Turkish Accession to the European Union? *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies Villanova University*. Volume 40, Number 1, pp. 26 – 45. (in English).
10. Yuksel I. (2006). Southeastern Anatolia Project (GAP) For Irrigation and Hydroelectric Power in Turkey. *Exploration & Exploitation*. Vol. 24, No. 4/5, pp. 361 – 370. (in English).

MEMISH Oksana, PhD (History), the lecturer of the Department of Archaeology and Auxiliary Historical Sciences, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, e-mail: okcana_82@ukr.net

THE SOUTH-EAST ANATOLIA PROJECT (GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ) AS A MEANS OF LEVELING THE DISPROPORTIONS OF REGIONAL DEVELOPMENT IN THE REPUBLIC OF TURKEY

Abstract. The purpose is to find out the main goals and stages of the South-Eastern Anatolia Project, to analyze the successes and failures of its implementation, to study the socio-economic effect of the project in terms of equalizing disparities in the development of the regions of Turkey.

Scientific novelty the paper is the first subject research in Ukrainian historiography related to the South-Eastern Anatolia Project.

Result. The paper describes the process of formation and implementation of the Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) as a multi-sectoral integrated regional project aimed at developing the south-eastern region of Turkey, the main phase of which was completed during 1977 – 2010, and some components continue for current time. The author substantiates that the GAP has become not only a means of eliminating the disparity in the socio-economic development of the regions of Turkey, but also a tool for non-violent settlement of the «Kurdish issue».

It is concluded that the GAP implementation made possible to partially eliminate the disparity in the development of the leading north-western and depressed south-eastern regions, increase the welfare of the population of South-Eastern Anatolia and ensure relative social stability. GAP increased the volume of hydropower production and increased the area of irrigated agriculture. The Project provided more than 3 million new job places in South-Eastern Anatolia over twenty years. GAP created an extensive network of educational and healthcare institutions in the region, to build a large-scale infrastructure.

Key words: *Southeastern Anatolia Project, Güneydoğu Anadolu Projesi, Republic of Turkey, regional development, «Kurdish issue», water supply, agriculture.*

Одержано редакцією 18.04.2022
Прийнято до публікації 25.05.2022

УДК 327(470+560)”1992/2021”:[001.894:62]
DOI: 10.31651/2076-5908-2022-1-167-175

САГАН Галина Василівна,
доктор історичних наук, професор кафедри
всесвітньої історії Київського університету
ім. Б. Грінченка,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8301-849X>,
e-mail: h.sahan@kubg.edu.ua,

ШУТОЧКІН Владислав Олександрович,
студент Київського університету ім. Б. Грінченка,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6023-1391>,
e-mail: voshutochkin.iff19@kubg.edu.ua

НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО УКРАЇНИ З ТУРЕЧЧИНОЮ (1992–2021)

У статті здійснено комплексний аналіз змісту, ролі і місця науково-технологічного партнерства у налагодженні зв'язків України з Туреччиною кінця ХХ – початку ХХІ ст. Зроблено огляд становлення відносин, які стали базою для налагодження сучасного наукового і технологічного співробітництва, а також зазначено перспективи подальшого розвитку контактів. На основі аналізу двосторонніх угод, науковців та довідок дипломатичного представництва України в Туреччині, розкрито зміст співпраці, показано форми і напрями зв'язків, які розвивалися між Україною та Туреччиною у ХХІ ст.

Ключові слова: *Україна, Туреччина, партнерство, наука, технології, науково-технологічна співпраця*

Актуальність. Третє тисячоліття – час цифрової ери. Розпочата у 50–60-х рр. ХХ ст. науково-технічна революція дала потужний поштовх у розвитку людської цивілізації. Комп'ютери, планшети, смартфони, телевізори та інша техніка – усе це оточує сучасну людину кожен день. Не тільки техніка, а й наука дає прогрес сучасному людству. Навіть в умовах пандемії COVID-19, людство звертається по допомогу до науки, яка в свою чергу намагається подолати всесвітню гуманітарно-медичну кризу. Науковий прогрес не тільки покращив медицину, створивши інноваційні ліки та вакцини, а також у свою чергу покращив багато суспільних сфер життя людини. Завдяки науці нині людині властиво досліджувати та пізнавати космос, спілкуватися з людьми, які знаходяться на іншому куточку планети, вільно подорожувати, та багато інших можливостей існують у людини, дякуючи науці. Варто не забувати, що завдяки науковому прогресу, людство дізналось про ядерні реакції, які, на жаль, приносять більше шкоди, ніж користі. Ядерна зброя, яка створена завдяки цим реакціям, є найголовнішою проблемою у підтриманні міжнародної стабільності та порядку у ХХІ ст.

Україна, ще за імперських та радянських часів, мала величезний потенціал у сфері науки та техніки. Варто згадати українського авіаконструктора Ігоря Сікорського, який сконструював перший у світі літак, а також вченого та конструктора ракетно-космічних систем Сергія Корольова, який став одним із основних засновників радянської ракетно-космічної техніки, зробивши Радянський Союз однією із передових ракетно-космічних держав світу. Після розпаду СРСР, Україна намагається співпрацювати з багатьма державами світу в науково-технічній сфері. Одним із таких партнерів є Турецька Республіка. Туреччина – провідна країна Західної Азії. Маючи величезний вплив на міжнародній арені, країна є членом «Великої двадцятки», НАТО та асоційованим членом Європейського Союзу. Для України, Туреччина “ стратегічний партнер у військовій, політичній, економічній сфері, а також важливий компаньйон у сфері науки та техніки.